

Radviliškio rajono savivaldybės Viešoji biblioteka

Tyrulių filialas

TYRULIŲ MIESTELIO APYBRAIŽA

2011

Radviliškis-Tyruliai

Radviliškio rajono savivaldybės Viešoji biblioteka

Tyrulių filialas

TYRULIŲ MIESTELIO APYBRAIŽA

RAADVILIŠKIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

2011-12-15

2011

Radviliškis-Tyruliai

2KR

908
Ti-112

Medžiagą surinko Marija Jablonskienė

Redagavo Rima Giedrienė

Įrišo Aurelijus Balčiūnas

Rankraštis, 2 egz.

Saugomas Radviliškio rajono savivaldybės

Viešosios bibliotekos Informacijos-kraštotyros skyriuje,

Tyrulių filiale

RADVILIŠKIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

2KR - 15/620

Radviliškio rajono viešoji biblioteka

000152201

TURINYS

Įvadas.....	3
Padavimai apie Tyrulių miestelį.....	4
Tyruliai. Miestelio pavadinimo kilmė.....	5
Iš istorijos.....	6
Tyrulių miestelio kūrimosi istorija.....	7-18
Tyrulių miestelis Nepriklausomybės laikotarpiu.....	19-24
Tyrulių botaninis-zoologinis draustinis.....	24-26
Tyrulių miestelio dabartis.....	27
Literatūra.....	28

Įvadas

Tyruliai įkurti 1953 m. kaip durpių gavybos gyvenvietė, 1958 m. gegužės 15 d. gavo miesto tipo gyvenvietės statusą. 2003 m. balandžio 8 d. Vyriausybės nutarimu suteiktas miestelio statusas.

Gyvenvietė buvo įkurta 1953 m. pradėjus eksploatuoti Didžiojo Tyrulio durpyną, tad miestelio vardas sudarytas iš raisto *Tyrulis* daugiskaitos. Pastarasis susijęs su daiktavardžiu *tyras* – „klampi pelkė, apaugusi retais mažais medžiais“.

Šiame darbe surinkta informacija apie miestelio praeitį, dabartį (naudoti rašytiniai šaltiniai, nuotraukos). Norisi, kad žmonės neužmirštų savo miestelio praeities, kad ateinančios kartos galėtų šio darbo lapus pavartyti.

Padavimai apie Tyrulių miestelį

Pagal žmonių padavimus (žr. J. Balio „Istoriniai padavimai“, 86 psl.) seniau Tyruliai neturėjo vardo. Tai buvęs didžiulis labai ilgas ežeras. Kartą palei šį ežerą ėjęs aklas žmogus ir sakęs: „Koks čia ežeras? Čia ne ežeras, bet tyrulis“. Jam tai ištarus, pasigirdęs balsas iš ežero: „Tu įspėjai mano vardą ir nuo šios dienos aš užanku, o tu atanki“. Taip ir atsitikę: neregys praregėjęs, o ežeras ėmęs iš pakraščių pamažu akti.

Pagal kitą padavimą Rėkyvos ežere senovėj gyvenęs milžiniškas vėžlys ir ant savo nugaros laikęs didžiulę medžiais ir krūmais apaugusią salą. Kol vėžlys miegojęs, viskas buvo gerai. Tačiau kartą žmonės pažadino, jis pabudęs, pasipurtes, nuo savo šarvuotos nugaros nukratęs žemes bei medžius, ir menkas lazdeles ir nužygiavęs sau į klampiąsias Tyrulių pelkes, čia pasinėręs į liūną, pasislėpęs, kad niekas nerastų, nežadintų. Sala išnykusi, tik mažas kauburėlis belikęs. (KML III, p.108).

Tyruliai. Miestelio pavadinimo kilmė

Tyrulis, arba Tyrelis, yra bendrinis mūsų kalbos daiktavardis, reiškias pelkę, balą, raistą, liekną ir t.t. Čia minimasis Tyrulis, dažnai dar vadinamas Didžiuoju tyruliu, prasideda į pietus nuo Rėkyvos ežero, rytuose pasiekia Polekėlę (Daujočius), Sidorus, pietuose Gauštvinio ežerą (į šiaurę nuo Tytuvėnų), pietvakariuose – Kiaunorius, vakaruose – Pakapę. Tai didžiulis pelkių plotas, drauge su atšakomis apie 10.000 ha., nors pagrindinė Didžiojo tyrulio pelkė apima 4717 ha plotą. Poledyniniu laikotarpiu, čia telkšojo didžiulis, sekus vandens baseinas, kurio vandenų perteklius ilgainiui nutekėjo upėmis, o jo vietoje atsirado pelkės, ilgainiui didėjusios ir apėmusios žemės sausumos plotus.

Savotiškos šios pelkės buvo amžių bėgyje, savotiški ir jų gyventojai. Čia veisėsi apščiai žalčių, laikėsi šnypšiančios gyvatės, augo bruknės, spanguolės, mėlynės, vaivorai, krūmokšniai.

Tyrulių pelkėse buvo labai klampu, nesaugu, užlipęs ant samanų, pamatysi, kad jau klimpti, aplink tave traukiasi žolė, žmogus galėdavo akimirksniu pasinerti į pelkę, ir niekas negalėtų žinoti kur jo ieškoti. Jeigu kas mėgindavo šienauti, tai tik pasirišęs po pažastimis ilgą kartį.

Pradingusius pelkėse galvijus, niekas, net nebandydavo ieškoti. Žmonės pelkes vadino *velnabaliu*.

Namas, ko gero pirmutinis.

Iš istorijos

Yra žinių, kad garsusis 1236 m. Saulės mūšis, kuriame lietuviai labai smarkiai sumušė kardininkų ordino kariuomenę, buvęs kaip tik prie Tyrulių.

Lietuviams pavykę nuvilioti į pelkių dugną daugybę vokiečių riterių. Ir I-jo pasaulinio karo metu čia paskendo daug vokiečių.

Iš pelkės išteka kelios upės: jų tarpe Šušvė, Šiaušė, Gryžuva, ir kt.

Rodos pelkių pakraščiai buvo gyvenami iš seniausių laikų, visur pilna senų gyvenviečių: Pušinkalnio (Pušinava) kaime, 2 km į šiaurės vakarus nuo Daujočių (Polekėlės), yra III-V a. po kr. Senkapių, kuriuos vėliau sunaikino Tyrulio durpyno darbininkai.

Nepriklausomos Lietuvos laikais Tyruliuose buvo stambesnės durpių kasyklos, kuriose dirbo nemažai darbininkų.

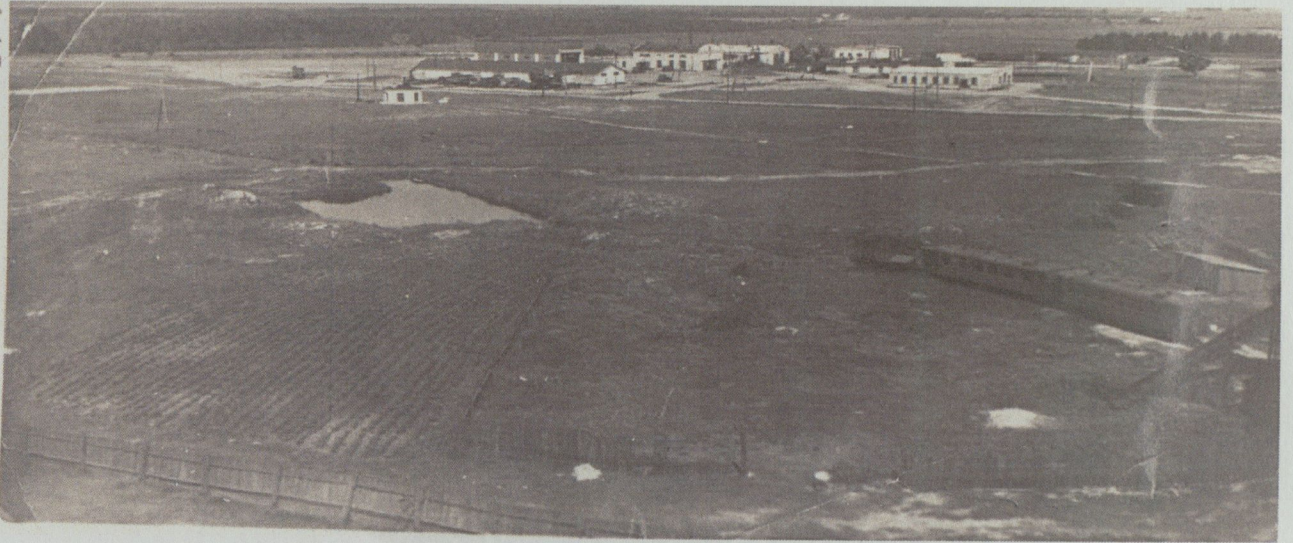
**Pokario metais tarp Pakapės ir Kiaunorių, apie 25 km. į pietus nuo Šiaulių (????).
(Antroje eilėje trečia iš dešinės B. Džiugienė ir Z. Zeleckienė)**

Tyrulių miestelio kūrimosi istorija

Nutiesus siaurojo geležinkelio liniją, pradėjo važinėti nemokamas tyruliečiams traukinys „Tyruliai–Bačiūnai–Tyruliai“, vėliau pasikeitė siauruko maršrutas „Tyruliai–Rėkyva–Tyruliai“. Siauruku važinėdavo darbininkai į darbą, kurie dirbo Rėkyvoje, Tyrulių gyventojai važiuodavo į Šiaulius. Siauruku važinėjo nemažai mokinių iš aplinkinių Šiaulių rajono kaimų į Tyrulių vidurinę mokyklą, nes tai buvo artimiausia vidurinė mokykla, kuri buvo pastatyta 1956 m.

Tyrulių miestelio vaizdas. Siaurojo geležinkelio linija.

Siaurojo geležinkelio linija.

Bolševikų spaudos žiniomis 1954 m. Tyruliai pagaminę 25 000 t. gabalinių durpių. 1962 m. 125 000 t. gabalinių durpių ir 130 000 t. trupinių, be to 25 000 t. durpių kraiko vadinamiems „kolchozams“.

Tyrulių pelkė.

Antras iš dešinės A. Paliulis, kiti vardai nežinomi.

Tyrulių miestelis įkurtas lyg durpyno saloje, iš visų pusių apsuptas pelkių. Tyrulių miestelis, miesto tipo gyvenvietė, Radviliškio raj., 13 km. į pietus nuo Radviliškio prie Didžiojo tyrulio pelkės.

1959 m. Tyruliuose buvo 937 gyventojų (448 vyrai, 489 moterys).

1962 m. apie 1 000 gyventojų, 1985 m. – 687 gyventojai.

Tyrulių gyvenvietės teritorija 120 ha. Plotas stačiakampis.

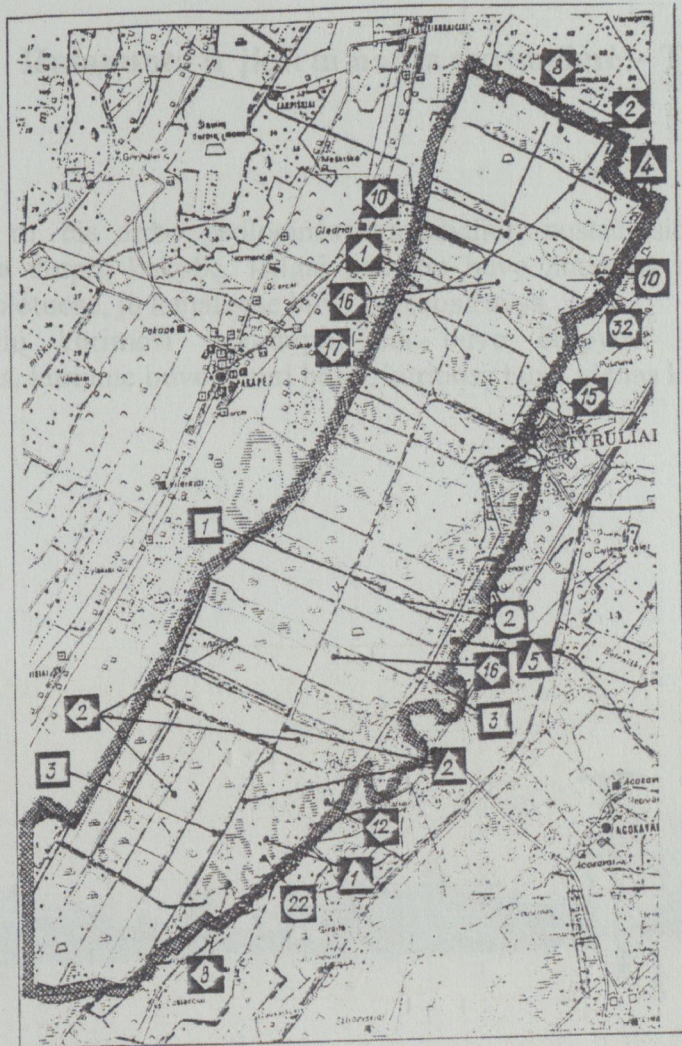

Tyrulių miesto vaizdas.

Miestelyje gyvenamieji namai dviaukščiai-mūriniai. Yra šeši namai vienaaukščiai. Miestelyje šešios gatvės: Liepų (Lenino), P. Bagdonavičiaus (J. Janonio), Sodų, Ligoninės, Jaunimo, Žalgirio gatvės, kurių bendras plotas 3,5 km.

„Lenino gatvė“ (dabar Liepų g.).

Augalai
 2- statusis atgiris
 10- raktažolė pelėnelė
 22- baltjainė gegūnė
 32- mažoji gegužraibė

Vabzdžiai
 1- kruvinoji strėliukė
 2- žalvarinis puošniažygis
 4- sieninė gaurabitė
 5- Šrenko kamanė

Paukščiai
 1- rudakaklis kragas
 2- didysis baublys
 8- tetervinas
 10- švygžda
 12- griežtė
 15- paprastasis griciukas
 16- didžioji kuolinga
 17- raudonkojis tulikas

Varliagyviai, žinduoliai
 1- nendrinė rupūžė
 3- ūdra

Tyrulių miesto planas

Išplanuota ir įkurta nauja gyvenvietė – Tyruliai

1951 m. čia dirbo geologinės ekspedicijos, nustačiusios didžiulius durpių klodus, pasižyminčius gera durpių kokybę. Išilgai pelkyno buvo nutiestas siaurojo geležinkelio linija. Iškastuose durpių plotuose, jų kanaluose buvo įveistos žuvis.

Tyrulių kūrimosi laikotarpiu čia buvo durpyno kontora. Vėliau keturbutis gyvenamasis namas, kuriame buvo keturi butai, kuriuose buvo vienas kambarys ir virtuvė.

Buvusi durpyno kontora, vėliau gyvenamasis namas (dabar Sodų g. Nr. 1).

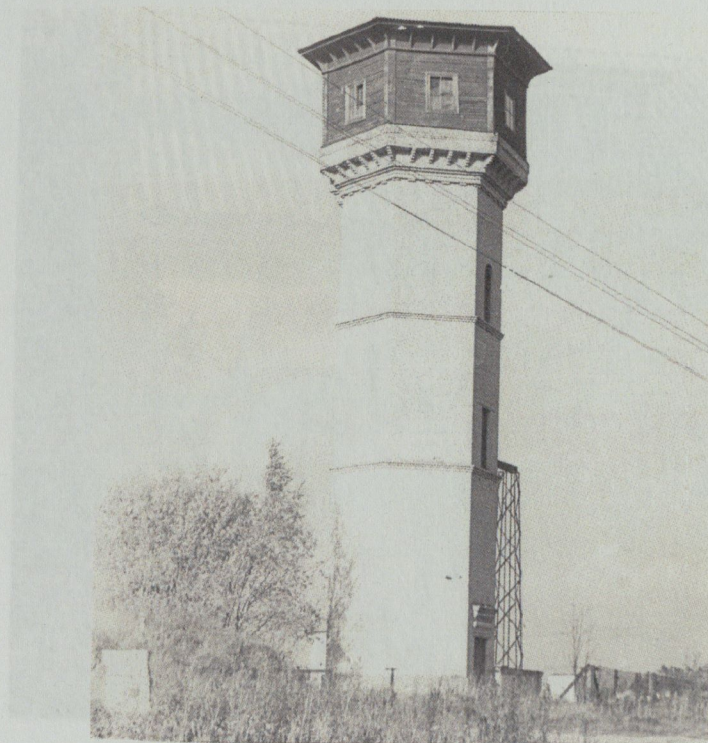
Vandentiekis buvo prižiūrimas darbininkų. Jame vyko net pamaininis darbas. Vandentiekyje buvo įrengta net sirena, kuri skelbdavo darbo dienos pradžią ir pabaigą (tai 8.45-16.45-17.00 val.).

1953 m. įsikuria Šiaulių durpių įmonės skyrius. Kiek atokiau nuo miestelio įrengtos durpyno mechaninės dirbtuvės – metalo įmonė.

Šiaulių durpių įmonės Tyrulių skyriaus mechaninės dirbtuvės 1951 m.

1953 m. įrengta vandentiekio skyrius, kuri pabrėžia (Lėvins 19-1) (Sodų g.) Pirmos bibliotekos-skatyklos vedėjas karmas.

Vėliau, smulkiai eksploatuojanti Tyrulių durpyną, pagaminti gyvenamoji skaldinė 1953 m. patalpinis vaikų darželis. Iki pat dabar Šiaulių durpių įmonė.

Tyrulių miesto vandentiekis 1953 m.

Šiaulių durpių įmonės Tyrulių skyriaus mechaninės dirbtuvės 1951 m.

1953 m. įsteigta biblioteka-skaitykla, kuri įsikuria Lenino 16-1 (Liepų g.). Pirmoji bibliotekos-skaityklos vedėja Erleman.

Vėliau, smarkiai eksploatuojant Tyrulių durpyną, augant gyventojų skaičiui 1955 m. pastatytas vaikų darželis, kuris pavaldus Šiaulių durpių įmonei.

Vaikų darželis. Šalia stovi darželio vedėjos P. Martinkuvienės dviratukas. 1955 m.

Vaikų darželio auklėtoja A. Latvienė su auklėtiniais 1982 m. P. Martinkuvienės nuotr..

1955 m. pastatytas vaikų lopšelis, kuriame veikia dvi vaikų grupės. Vaikai lopšeliį lanko nuo 3 mėnesių iki 3 metų.

Vaikų lopšelis 1955 m. P. Šileikio nuotr..

1955 m. pastatoma ambulatorija ir 35 lovų ligoninė.

1958 m. pastatyta vaistinė. Vaistinės antrajame aukšte įkuriamas butas, kuriame gyvena vaistinės darbuotoja su šeima. Tuo metu vaistinei vadovavo farmacininkė Baniienė.

1956 m. pastatytas Šiaulių durpių įmonės profsajunginis klubas su 100 vietų sale. Klube pradėjo veiklą choras, pučiamųjų orkestras, liaudies šokių ansamblis.

Šiaulių durpių įmonės profsajunginis klubas.

1956 m. pastačius klubą, perkelta biblioteka su 13 400 egz. knygų.

1956 m. Tyruliuose pastatyta nauja mokykla, pasivadynusi Polekėlės septynmete mokykla. Tais pačiais metais pradinė mokykla iš Polekėlės kaimo perkelta į Tyrulius. Tais pačiais metais išleista pirmoji laida.

1957–1962 m. mokykloje mokėsi 354-400 mokinių.

Prie mokyklos įrengta sporto aikštelė su krepšinio aikštele, bėgimo takais, įvairiais kliūčių barjerais.

Tyrulių vidurinė mokykla su priestatu (dešinėje). Priestatas pradėtas statyti 1963 m.

Tyrulių mokyklos sporto aikštelė.

246R-15/620-157620

Nuo 1962 m. Tyruliuose įsikuria siuvykla, kirpykla, pirtis, batų taisykla, paštas, valgykla, kelios parduotuvės.

„Lenininė talka“ prie miestelio valgyklos. Nuotraukoje buvęs komunalinio skyriaus viršininkas A. Andrijauskas (stovi prie traktoriaus).

Nemažą dalį gyventojų sudarė rusų tautybės kolonistai.

Tyrulių durpynas smarkiai eksploatuojamas ir manoma, kad per 20 metų jo durpės bus iškastos. Tačiau, durpės kasamos ir šiandien.

1969 m. padidėjus bibliotekoje skaitytojų skaičiui prie Šiaulių durpių įmonės klubo pristatytas priestatas ir antrajame aukšte įsikuria biblioteka, kuri pavaldi Radviliškio rajono kultūros skyriui.

2KR-15/620

Tyručių miestelio kultūros namai. Antrame aukšte biblioteka.

Tyručių bibliotekos vaizdinė medžiaga.

Per 18 metų, nuo 1970 m. iki 1988 m. Tyručiuose mažai kas pasikeičia. 1988 m. uždaroma ligoninė, kuri buvo pavaldi Radviliškio ligoninei. Rajono valdžia, suderinus su centrinės ligoninės vadovybe, nusprendžia, kad ligoninė yra nuostolinga.

1987 m. Tyručių miesteliui vadovauja viršaičiu paskirtas Z. Ančerevičius.

1988 m. įsikuria narkologinė ligoninė. Narkologinė ligoninė gyvuoja neilgai, tik iki 1992 m. 1989 m. uždaromas vaikų darželis. Darželis perkeliamas į vaikų lopšelio patalpas, čia yra lopšelinio ir darželinio mažiau grupės. Darželio patalpose įsikuria Šiaulių durpių įmonės siuvykla, kuri neilgai gyvuoja.

Tyrulių miestelis Nepriklausomybės laikotarpiu

1991 m., Lietuvoje paskelbus nepriklausomybę, pasikeitė gyvenimas ir Tyruliuose. Šiaulių durpių įmonė panaikina siaurojo geležinkelio liniją „Tyruliai–Rėkyva–Tyruliai“. Prašant gyventojams, trumpam buvo paleistas įmonės mokamas autobusiukas, kuris vežiojo gyventojus į darbą. Tačiau ir tas nepasiteisino. Taip liko Tyrulių gyventojai be tiesioginio susisieki mo su Rėkyva, Šiaulių miestu.

1991 m. Šiaulių durpių įmonė parduoda klubą Tyrulių durpių skyriui.

1992 m. uždaroma narkologinė ligoninė, kuri taip pat, anot valdžios, dirbo nuostolingai. Tyruliai lieka be jokios ligoninės.

1992 m. pavadinimą keičia vaistinė AB „Tyrulių vaistinė“, kuriai vadovauja ilgametė farmacininkė Regina Andriulienė.

M. Jablonskienės nuotr..

Nepriklausomybės metais Tyrulių miestelyje keičiami gatvių pavadinimai. Buvusi Lenino gatvė, pavadinama Liepų gatve.

Liepų gatvė.

J. Janonio gatvė pavadinama P. Bagdonavičiaus vardo gatve, nes 1863 m. Pušyno dvare vyko sukilimas, kuriam vadovavo Povilas Bagdonavičius.

P. Bagdonavičiaus gatvė – centrinė Tyrulių gatvė.

1993 m. prasideda „Šiaulių durpių įmonės“ privatizacija. Įmonė suskyla į tris padalinius: UAB „Rėkyva“, UAB „Sulinkiai“, UAB „Tyruliai“. Kiekvienas padalinys pradeda tvarkytis savarankiškai.

UAB „Tyruliams“ prasideda sunkus išgyvenimo laikotarpis. Sunkus išgyvenimas laukia miestelio ir jo gyventojų. 1993 m. uždaroma pirtis, kuri anksčiau priklausė „Šiaulių durpių įmonei“. UAB „Tyruliams“ pirtį išlaikyti pasidarė nuostolinga, be to buvo reikalingas ir remontas.

Tais pačiais, 1993 m., Tyrulių vidurinė mokykla perorganizuojama į pagrindinę mokyklą, kurioje yra 10 klasių.

1994 m. iš trijų parduotuvių „Universalinės“, „Ūkinių prekių“, „Maisto prekių“, lieka tik viena, maisto prekių parduotuvė.

1995 m. sumažėjus mokinių skaičiui ir dėl lėšų stygiaus remontui, mokykla perkeliama į mokyklos buvusi bendrabutį, kuriame atlikti remonto darbai.

1996 m. uždaroma valgykla. Tais pačiais metais buvusios valgyklos patalpose įsikuria Astos Stankevičienės prekybos įmonė-baras, sukuriamos trys darbo vietos.

Buvusi valgykla, dabar A. Stankevičienės įmonė. M. Jablonskienės nuotr.

1996 m. sausio mėn. viduryje biblioteka perkelta į kitas patalpas, į buvusį vaikų lopšėlį. Biblioteka fonde turi 12260 knygų, skaitytojų – 86, lankytojų – 1382. Literatūros išduota – 5899 egz. Lankomumas – 8,3, skaitomumas – 35,3.

M. Jablonskienės nuotr.

1997 m. uždaromas taupomosios kasos filialas, kuris priklausė Lietuvos taupomojo banko Radviliškio skyriui.

1997 m. Tyrulių miesteliui ir visai seniūnijai vadovauja naujas seniūnas R. Liukumas.

1998 m. po remonto atidaroma gyvenvietėje pirtis, kuri pavaldi Tyrulių seniūnijai.

Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu, į Tyrulius emigruoja šiauriečių šeimos. Vienus atvijo vargas, kitus nedarbas mieste, trečius, negalėjimas išlaikyti būsto mieste. Dar kitus apsukrūs „berniukai“ iš pavargusių, socialiai apleistų žmonių supirkę butus mieste, tikrąją to žodžio prasme, atgrūdo į Tyrulius, čia pigiai nupirkę kokį apleistą butelį dviaukščiame name. Taip Tyruliai pamažu gavo kitą pavadinimą – „Zombių žemė“. Kiti čia atvažiavo savo noru, išgirdę, kad Tyruliuose seniūnas „duoda“ 15 arų žemės, pamanę, kad badu nenumirsią, bulvių ar daržovių kokių į tą pelkynę pasisodinsią ir turės ką valgyti.

Socialinės problemos apylinkėje šiuo metu yra svarbiausios. Juk jei žmonės turėtų darbą, gautų atlyginimą, daugybė problemų būtų išspręsta.

Gyventojams važinėti dirbti kitur yra sunkoka, ne kiekvienas turi savo transporto priemonę, o autobusas važinėjantis „Radviliškis–Tyruliai–Radviliškis“ nėra pritaikytas prie darbo grafikų, nes važinėja tik 2 kartus per dieną, ryte ir po pietų.

2000 m. UAB „Tyruliai“ bankrutavo. Dabar Tyruliai – nei kaimas, nei miestelis – tipiška gyvenvietė, kurių turbūt pilna Lietuvoje. Daugiabučiai namai pastatyti tuo laikotarpiu kai klestėjo durpių įmonės, dabar kai kurie stovi apšiurę su išdaužytais langais, niekieno neprižiūrimi.

Buvęs gyvenamasis namas 2005 m.

2000 m. vasarą įsikuria Janinos Vilutienės individuali įmonė „Maisto prekių parduotuvė“, sukuriamos dvi darbo vietos. Vėliau toje pačioje parduotuvėje atidaromas „baras“, sutvarkoma nedidelė salė, kurioje telpa apie 30 žmonių.

J. Vilutienės II.

2000 m. rudenį įvyksta pokyčių pagrindinėje mokykloje, kuriai vadovauja Erika Burneckienė. Mokykloje lieka devynios klasės, sumažėjus mokinių skaičiui. Mokykloje mokosi – 153 mokiniai. Pedagogų kolektyvą sudaro 22 mokytojai ir 12 techninio personalo darbuotojų. Daug dirbančių mokytojų yra iš Šiaulių, Radviliškio.

2000 m. ambulatorijoje nebelieka stomatologės. Ilgametė stomatologė Anelė Belko išsikelia gyventi į Radviliškį ir pradeda dirbti Radviliškio poliklinikoje.

Ambulatorijos kolektyvą sudaro aštuoni darbuotojai, iš jų keturi techninio personalo darbuotojai, kuriam vadovauja ilgai dirbanti terapeutė, šeimos gydytoja Ina Kazlauskienė iš Šiaulių.

Tyrulių ambulatorija.

2000 m. Tyrulių seniūnijai paskiriamas viešajai tvarkai palaikyti jaunas inspektorius Vidmantas Varkuliavičius, kuris yra pavaldus Šiaulėnų nuovadai. Inspektoriaus pagalba Tyrulių miestelyje sprendžiami nusikalstamumo ir viešosios tvarkos pažeidimo klausimai.

2000 m. spaudoje pasirodė straipsnis, apibūdinantis Tyrulius, kaip liūdniausią Radviliškio rajono gyvenvietę. Šis straipsnis supykde nemažai miestelio gyventojų, bet nepaisant to, miestelio gyventojai ir toliau gyvena savo gyvenimą, po truputį keldami Tyrulius naujam gyvenimui.

„Žalioji Lietuva“, 2001 m. rugsėjo mėn., nr. 16

Tyrulių botaninis-zoologinis draustinis

Tyruliai – durpininkų miestelis

Tyruliai – tai miestelis gimęs kartu su durpynu. Čia jis ir išsikūrė po karo, kai durpių kasimui prireikė darbo jėgos. Į Tyrulius žmonės kėlėsi ne tik iš aplinkinių miestų, bet ir iš gretimų Kelmės bei Pakruojo rajonų. Tarybiniais laikais miestelis klestėjo – veikė ambulatorija, vidurinė mokykla, biblioteka, keletas parduotuvių, kultūros namai, keletas saviveiklos kolektyvų.

Iki 1969 m. Tyruliuose gyveno apie 1000 gyventojų, kurių kasmet mažėjo ir pagal šių metų surašymo duomenis liko 407. Anot vieno kaimo senbuvio, sovietmečiu, kai kasybos darbai vykdyti labai intensyviai, iš durpyno kylantys dulkių debesys sukėlė ne vieną aviakatastrofą, nes šalia buvo išsikūrus vietinės armijos Zoknių karinis aerodromas. Pašnekovo nuomone, dėl to buvo pristabdytas ir durpių kasimas.

Šiaulių Didžiasalis

Šiomis dienomis atvykęs į Tyrulių miestelį tokios gyvybės nebepamatysi: seni Stalino laikais statyti dabar jau aptrupėjusiu tinku dviaukščiai pastatai, kai kurių iš jų lentomis užkalti langai. Pagrindinė miestelio problema – bedarbystė, todėl visi gyventojai teigė, jog reikia atnaujinti durpių kasybą. Daugelis čia gyvena iš pensijų bei pašalpų, kai kur net po kelias šeimas viename bute. Šiuo metu auga žmonių skaičius, nes iš Šiaulių atvyksta vis daugiau žmonių, negalinčių išgyventi miesto sąlygomis. Dažnai tai būna nusikalsti linke asmenys, todėl nusikalstamumas miestelyje pakankamai aukštas. Kai kas, jei turi pinigų vyksta į Šiaulius elgetauti, kai jų nėra – eina ten pėsčiomis. Tyrulių jaunimas turi galimybę baigti pagrindinę mokyklą, bet norintiems mokytis toliau, reikia važiuoti į Radviliškį arba Šiaulius, o tai išgali ne kiekviena šeima. „Anksčiau, bent žmones nemokamai siaurukas į Rėkyvą vežiodavo“, – prisiminė bibliotekininkė.

Kur skendo kariuomenės?

Nuo pat Tyrulių miestelio, skersai visą draustinį, sunkvežimių ir traktorių išraustas gan platus kelias. Jau po kelių minučių ėjimo juo batai pasidengia plonu rudu durpių sluoksniu. Iš abiejų kelio pusių apžėlusios nedideliais medeliais, krūmais ir nendrėmis telkšo balos. Yra žinių, kad būtent šiose vietose įvyko ir garsusis Saulės mūšis, nusinešęs šimtus kryžiuočių ordino riterių gyvybių, o ir pirmojo pasaulinio karo metais čia paskendo daugybė vokiečių kareivių.

Ir tarpukario metais Tyrulių pelkėse būta durpių kasyklų. 1951 m. čia vyko geologų ekspedicija, nustačiusi durpių klotų ribas ir aukštai įvertinusi durpių kokybę. Buvo nutiestas siaurasis geležinkelis, o vėliau į iškastų durpių klotus buvo prileista vandens ir užveista žuvų. Tai didžiausia rajono aukštapelkė. Iš čia išteka kelios upės: Šušvė, Šiaušė, Gryžuva. Seniau iškastuose durpynuose pelkė vėl atsistato.

Paukščių rojus

Siekiant išsaugoti didžiausią Rytų Žemaitijoje pelkės guolį su atstatančiu pelkiniu biotopu ir į Raudonąją knygą įrašytų paukščių rūšis, 1992 m. buvo įsteigtas 3 688 ha Tyrulių botaninis-zoologinis draustinis. Pelkėse ir miškų teritorijose auga nemažai retų rūšių augalų. O nendrynuose gyvena tokios retos paukščių rūšys, kaip rudagalviai kragai, didžiosios kuolingos, raudonkojai tulikai. Jiems ypač svarbūs išekspluatuotų durpynų plotai, seklūs balos.

Daug dar būtų galima pasakoti apie draustinio gyventojus. Bet su kokiomis problemomis draustinis susiduria šiandien? 1992 m. čia durpes kasusi bendrovė bankrutavo, nors leidimą šiai veiklai turėjo iki 2002 m. Tais pačiais metais, įkūrus draustinį, bet kokia ūkinė veikla jame buvo uždrausta. Tačiau neseniai UAB „Papartynas“ kreipėsi į Radviliškio miesto savivaldybę, o po to ir į Aplinkos ministeriją su prašymu atnaujinti durpių gavybą draustinyje (300 ha plote). Taigi, siekiant įvertinti tokios veiklos įtaką saugomiems gyvūnams bei augalams, buvo sudaryta biologų, ornitologų, zoologų, botanikų, ir kitų specialistų komisija, kuri atlikusi tyrimą leido eksploatuoti durpyną. Durpių gavybą žadama vykdyti rankiniu būdu, o durpes eksportuoti į Olandiją. Pasibaigus eksploatacijai, ketinama prileisti vandens, tikintis, jog pelkė vėl atsistatys. Ta pati bendrovė turėtų prižiūrėti ir saugoti durpyną nuo gaisrų, kuriems kilti (ypač sausuoju metų laiku) pakanka mažos kibirkšties. Be to tikimasi sukurti ir apie 30 darbo vietų Tyrulių miestelio ir kitų aplink esančių kaimų gyventojams.

Varlių orkestras

Kas nors kartą čia buvo, tas supras, kad neveltui Tyrulių botaninis-zoologinis draustinis vadinamas būtent šiais keturiais žodžiais. Įėjusį į jo teritoriją žmogų visų pirma pasitinka didžiulis varlių orkestras, įvairiausių vandens ir miško paukščių švilpimas, gagenimas ir visoks klegėjimas. Bet patekti net ir į patį draustinio centrą nėra sunku. Čia nuo pokario laikų buvo intensyviai kasamos durpės ir, iki šiol tebėra išlikę ryškūs žmogaus veiklos pėdsakai. Kadaisė buvusiose kasybos vietose auga atžėlę įvairūs krūmokšniai, šiek tiek medžių. Šiuo metu vešlus miškas auga daugiausia tik draustinio pakraščiuose. Būtent čia ir gyvena daugiausia žvėrių: briedžių, stirnų, tauriųjų elnių, šernų, kiškių, bebrų, ūdrų, vis dar yra vilkų, kuriuos jau seniai metas įrašyti į Raudonąją knygą.

Kas kenkia draustiniui?

Šiuo metu labiausiai Tyrulių draustiniui kenkia šalia jo gyvenančių žmonių ūkinė veikla, taip pat draustinio teritorijoje vedžiojami šunys, dažnai savo lojimu išbaidantys retus paukščius iš savo lizdų ir taip atkreipdami miško plėšrūnų dėmesį į lizdavietes. Vietiniai gyventojai tiki, kad atgaivinus durpių gavybą, bus užkirstas kelias gaisrams, kurie išnaikina gyvybę nemažuose pelkių, miškų ir pievų plotuose. Pasak kaimo gyventojų, degant didesniems durpyno plotams kai kurie gyvūnai, pavyzdžiui gyvatės, ima trauktis į miško pakraščius, o kartais ir į žmonių daržus, sukeldamos žmonių išgastį. Bet vis tik reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad nežinia kokią įtaką draustinyje gyvenantiems gyvūnams padarys priemonių judėjimas, jų keliamas triukšmas, kita su durpių gavyba susijusi veikla. Kažin ar gamtosaugininkai pajėgs kontroliuoti ar juo labiau įtakoti šį procesą.

Tyrulių durpynas

Tyrulių miestelio dabartis

2001-ieji metai didelių permainų Tyruliuose neįneša, tik įsikuria UAB „Didysis tyrulis“, kuris pradeda kasti gabalinę durpę. Sukuriamos apie 30 darbo vietų vasaros sezono metu.

Tais pačiais metais Tyrulių pagrindinė mokykla pradeda mokslo metus turėdama dešimt klasių, mokytojų kolektyvas mažai keičiasi.

Ambulatorijoje vieną dieną per savaitę (ketvirtadieniais) pradeda dirbti stomatologė iš Šaukoto.

2002 m. Tyruliuose mažai kas keičiasi. Tos pačios individualios įmonės, biudžetinės įstaigos. Daugiausiai permainų mokyklos kolektyve, mokytojų kolektyvas pasipildė jaunais mokytojais, kurie atvyksta dirbti iš Šiaulių ir Radviliškio.

Tų pačių metų vasarą, seniūno Rimanto Liukumo iniciatyva, pasitelkus Tyrulių jaunimą, pradedama remontuoti dalis klubo. Lapkričio mėnesį atidaroma pramogų ir šokių salė. Salės atidarymo proga įvyksta renginys tyruliečiams, kuriame koncertuoja Tyrulių ir Rėkyvos saviveiklininkai.

2003 m. Tyruliuose yra šios įstaigos: Tyrulių seniūnija, Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, ambulatorija, pagrindinė mokykla, paštas, Astos Stankevičienės prekybos įmonė-baras, Janinos Vilotienės maisto prekių parduotuvė AB „Didysis tyrulis“.

2003 m. pradžioje į buvusios vidurinės mokyklos priestato patalpas, po remonto darbų, pirmajame aukšte įsikuria seniūnija. Seniūnijoje dirba: seniūnas Rimantas Liukumas, seniūno pavaduotoja Pilanė Narušienė, socialinė darbuotoja Valė Bernotavičienė, buhalterė Romualda Vaičeliūnienė. Kabinetas paskiriamas ir policijos inspektoriumi, taip viename iš patalpų įsikuria ir paštas.

2003 m. balandžio 8 d. gautas Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl gyvenamosios vietos pavadinimo pakeitimo, Tyrulių miesto pavadinimas keičiamas į Tyrulių miestelio pavadinimą.

2005 m. Tyrulių bibliotekai buvo ypatingi, kovo mėnesį įvyko oficialus bibliotekos ir žaislotekos atidarymas. Buvo sulaukta svečių iš Radviliškio rajono savivaldybės Viešosios bibliotekos, Radviliškio rajono savivaldybės, miestelio seniūnijos ir pagrindinės mokyklos. Biblioteka įsikūrė buvusios vidurinės mokyklos priestato antrame aukšte. Šventės dalyvius linksmo Tyrulių saviveiklininkai.

2006 m. gegužės mėn. Tyrulių pagrindinė mokykla paminėjo 50-ąją mokyklos gyvavimo jubiliejų. Polekėlės bažnyčioje buvo aukojamos šventos mišios už Tyrulių mokyklą, jos mokytojus ir mokinius. Vėliau būrys mokyklos pedagogų ir mokinių lankė kapines, prisiminė anapilin išėjusius mokytojus ir klases draugus. Susibūrę į klases, iš kurių kažkada išėjo, buvę mokiniai jau žilstelėjusiomis galvomis dalijosi savo prisiminimais. Nemažai bendraklasių susitiko po daugelio metų pertraukos. Tyrulių ir Polekėlės saviveiklininkai ir dabartiniai mokiniai surengė šventinį koncertą.

2006 m. rugsėjo mėn. Tyruliuose uždaroma vaistinė. Miestelio gyventojai mūru stojo ginti vaistinės ir ilgametės jos darbuotojos, bet Savivaldybės įmonės Radviliškio centrinės vaistinės direktorės sprendimas buvo nepakeičiamas. Tyrulių miestelis liko be vaistinės.

LITERATŪRA

1. *Pasakojimai apie Lietuvos miestų ir miestelių vardų kilmę.* [Rengė Marija Trasauskienė]. Vilnius: RVIC „Melioservisas“, 1991, p. 17.
2. *Lietuvos gamtinė įvairovė: Radviliškio rajonas.* Vilnius: UAB „Akstis“, 1997, p. 19.
3. *Tyrulių botaninis-zoologinis draustinis* / [lankstinukas]. Parengė Radviliškio rajono savivaldybės administracijos Tyrulių seniūnija. Radviliškis: UAB „Litera“.
4. Marijos Jablonskienės ir Valerijos Paliulienės (Marijos mamos) prisiminimai, nuotraukos iš asmeninių albumų.

908